

ОКАНЬ Є. В., здобувач вищої освіти (СВО магістр)

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКОГО МЕНТАЛІТЕТУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Кожна нація має власну дефініцію успішного буття, яку дозволяє вивести успадкована від предків практика господарювання. Беззаперечним елементом такої практики є господарський менталітет нації, що здійснює суттєвий (хоч, на перший погляд, і не дуже помітний) вплив на економічний розвиток будь-якої держави.

Формування господарського менталітету нації – складний і тривалий процес, який включає щонайменше три основні групи чинників: релігійно-етичну, географічну (природно-кліматичну) та історичну. У своїх роботах видатний український економіст М. Туган-Барановський наголошував, що сутність господарської діяльності суспільства значною мірою регулюються світом психологічних почуттів людини, трудовими традиціями, релігійними канонами, національною свідомістю і характером, що є базовими складовими феномену ментальності [2, с. 180].

Роль духовної складової у формуванні українського господарського менталітету зводиться до того, що релігія, проповідуючи загальні принципи моралі, породжує неформальні правила поведінки, у тому числі в економічній сфері. На Заході України толерантно співіснують три релігійні течії – православ'я, греко-католицизм та католицизм. На східній же частині території України пануючим віросповіданням є православ'я. Кожна з окреслених конфесій культивує молитву, духовну працю, натомість відводячи праці матеріальній більш підпорядковану роль. Релігійно-етичні цінності продовжують впливати на формування

господарського менталітету нації попри різні суспільні зміни у цій царині.

Щодо географічного (природно-кліматичного) чинника, то тут слід звернути увагу на такі обставини. Територія сучасної України не є захищеною природними рельєфними формами, має значний шар чорнозему, який в усі часи приваблював бідних на землі східноєвропейських та азійських загарбників. У часи скрути населення не мало можливості переховуватися в густих лісах чи інших природних укриттях. Постійні зовнішні загрози зумовили необхідність розбудови колективних систем захисту від ворогів. Ведення господарства з використанням трудомістких і низькопродуктивних ранніх систем землеробства також потребувало колективної господарської взаємодопомоги, общинності та консолідації ресурсів. Не маючи власного сильного державного утворення та захисних форм рельєфу, землероби вимушені були пристосовуватися до будь-якої влади (за винятком часів Київської Русі та Богдана Хмельницького), сподіватися тільки на свої сили. Наслідком такої ситуації став своєрідний стереотип «покірного» українця, що завжди стоїть осторонь можливих неприємностей («моя хата скраю – нічого не знаю»). Насправді ж, така риса дозволила вижити у найскладніших умовах. Люди сформували вміння обдурити (перехитрити) часто ворожу до них владу, навчилися отримувати користь з будь-якого її прорахунку [1, с. 10].

Історичний чинник формування господарського менталітету українського народу є найвпливовішим, найскладнішим і найбільш неоднозначним з-поміж усіх, що сформували його сучасну природу та специфіку. З точки зору оцінки саме історичного впливу на господарський менталітет, українець отримує унікальні, неповторні риси, оскільки, як зазначалось вище, окремі частини сучасної території України в різні історичні епохи входили до складу різних державних утворень. Саме цей чинник протягом віків поглиблював психологічне, побутове та політичне

відчуження між різними частинами українського народу і врешті-решт став основною причиною такої донедавна домінуючої риси української ментальності, як відсутність почуття національної єдності. Це не могло не залишити історичний слід у господарській культурі та поведінкових мотивах різних частин української нації.

Слід зазначити, що в нашій історії є чимало подій, які мали діаметрально протилежні вектори впливу на процеси формування про- або ж контрkapіталістичних ознак ментальності. Прикладом можуть служити періоди Козаччини та кріпосного права в Україні. Перший випадок – це приклад того, як історичні обставини сприяли формуванню саме проkapіталістичного духу. Козацька епоха спричинила унікальний синтез колективного та індивідуального; свободи волі і вибору з відчуттям дисципліни та відповідальності; духу конкурентності та співпраці; общинних інтересів та інституту приватної власності на землю. Кріпосне право натомість пригнічувало все те, що могло формувати дух капіталізму та підприємництва в майбутньому, культивуючи покору, терпіння та здатність бути підконтрольним.

За радянських часів у масовій суспільній свідомості сформувалася настанова на мінімізацію економічних зусиль, обмеження потреб до середнього рівня, налаштованість не на саморозвиток, а на гнучкість, пристосуванство. Фахівці також виділяють такі основні риси «радянської» свідомості: пасивність особи – відсутність волі до поліпшення життя власними силами, що доповнюється формальною активністю, головне – створити враження, що людина працює, а не працювати на певний результат; комплекс меншовартості – відчуття власної неспроможності через некомпетентність та непрофесіоналізм, зворотним боком чого є невмотивована амбіційність; патерналізм – очікування від влади розв'язання власних проблем.

Як підсумок зазначимо, що історичний чинник сформував у українців таку рису, як двоїстість, тобто поєднання діаметрально протилежних якостей, які рівною мірою притаманні одному народу. Населенню Східної частини України більшою мірою притаманні у порівнянні з населенням Західної України, такі цінності, як традиціоналізм, колективізм, низька адаптивність до зарубіжного прогресивного досвіду та мінімальна здатність до підприємницьких ризиків. Водночас двоїстість відіграла важливу роль у збереженні українського господарства як окремого явища, але у сучасних реаліях вона стала на заваді при впровадженні та культивуванні підприємницької культури та виходу України на світовий ринок як конкурентоспроможної економічної сили. Релігійний чинник заклав фундамент господарського менталітету з тих якостей, що йдуть у розріз з обраним типом економічної системи, а природно-географічний виховав з українців індивідуалістів. Усі ці аспекти слід враховувати при проведенні державних економічних реформ з метою забезпечення ефективної та оптимальної господарської діяльності населення держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Возьний К. З. Економічна поведінка людини та її ментальні мотиви. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 5 (95). С. 3–15.
2. Семикіна М. В. Історико-економічні аспекти зв'язку мотивації праці і національного трудового менталітету. Єлисавет. Історичні науки: збірник наукових праць. Кіровоград : КНТУ, 2012. Вип. 1. С. 178–194.